

Agnieszka Klimska

Tadeusza Klimskiego rozważania na temat woli w ujęciu Mieczysława Dybowskiego

Prof. Tadeusz Klimski zagadnieniem woli w badaniach ks. Mieczysława Dybowskiego zainteresował się pod koniec lat 60-tych. Był wówczas studentem psychologii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Uwieńczeniem poczynionych przez niego analiz była obroniona w 1970 roku na KULu rozprawa magisterska pt. „Koncepcja woli według Mieczysława Dybowskiego”. Na temat woli w ujęciu ks. Dybowskiego prof. Klimski napisał 2 artykuły. Obydwa ukazały się w *Studia Philosophiae Christianae*. Pierwszy w 1971 roku, pt. „O badaniach woli w pracach Mieczysława Dybowskiego”, drugi rok później pt. „Eksperymentalne ustalenie przeżyć stanowiących wolę w badaniach Mieczysława Dybowskiego”. Już chociażby tytuł tego drugiego artykułu sugeruje, że prof. Klimski zainteresował się przede wszystkim badaniami eksperymentalnymi ks. Dybowskiego.

Zdaniem T. Klimskiego stosowane w psychologii eksperymentalnej metody badań pozwalają na zobrazowanie i wyjaśnienie pewnych elementów osobowości. Metody te nie są jednak wystarczające do ukazania koniecznych w człowieku czynników strukturalnych. Dlatego T. Klimski uznał, że wyniki ówczesnej psychologii eksperymentalnej powinny być uzupełnione o rozważania natury metafizycznej. W jego opinii metafizyka „(...) nie jest ogólnym ujęciem tego, co psychologia eksperymentalna bada szczegółowo, lecz jest ujęciem właśnie istotnych czynników strukturalnych, od rozumienia których zależy prowadzenie badań szczegółowych”¹. W ten sposób „uprawianie wiedzy o człowieku” polegałoby na ukazaniu relacji pomiędzy metafizyką i psychologią eksperymentalną w ramach klasycznej koncepcji nauki². Prof. Klimski dostrzegł w twórczości Mieczysława Dybowskiego tendencję łączenia ujęć metafizycznych i eksperymentalnych.

Analizując prace ks. Dybowskiego Tadeusz Klimski dążył do wyjaśnienia czy autor wolę traktuje jako odrębny element struktury psychicznej człowieka, czy uznaje ją raczej za przejaw innych elementów tej struktury. Profesorowi Klimskiemu zależało także na zbadaniu, jakim pojęciem woli Dybowski posługuje się w swoich pracach i jaką przyjmuje koncepcję woli. Mógł on bowiem posłużyć się Tomaszowym rozumieniem woli, na podstawie którego

---

¹ T. Klimski, *O badaniach woli w pracach M. Dybowskiego*, „*Studia Philosophiae Christianae*”, 1971 nr 2, s. 97.

² Tamże.

chciał eksperymentalnie uzasadnić istnienie woli oraz jej przejawów w człowieku lub po prostu uznając, w oparciu o naukę Tomasza z Akwinu, obecność woli dążyć do eksperymentalnego ukazania jej jako ewentualnego elementu struktury osobowości.

Jak zauważył prof. Klimski badania woli, którymi zajmował się ks. Dybowski były prowadzone zarówno od strony formalnej, jak i od strony treści. Pierwsze skupiały się na sile, wytrzymałości i planowości woli, skutkach jej działania, czy wytrwałości w decyzjach. Badanie treści woli odnosiło się natomiast do ludzkich działań i obejmowało ich własności, przymioty oraz wady.

Warty uwagi jest fakt, iż w opinii ks. Dybowskiego wola jawi się jako samodzielne przeżycia psychiczne, zarówno wewnętrzne (np. akt woli, postanowienie), jak i zewnętrzne (np. realizacja wyboru). Wszystkie te przeżycia łączy dążność do realizacji wytyczonego celu. Uściślając zagadnienie przeżyć woli prof. Klimski wyjaśnił przyjęte przez Dybowskiego kierunki badawcze. Analizy formalnej strony przeżyć woli koncentrowały się na:

1. rozstrzygnięciu fenomenologicznym w celu uporządkowania pojęć i terminów precyzujących wolę,
2. badaniu przyczynowym skupiającym się na uzgodnieniu zależności jednych cech od drugich,
3. aspektach dynamicznych służących określeniu stosunku wykonania do zamiaru.

Od strony treści woli chodziło natomiast o weryfikację względnej i absolutnej wartości motywów i celów oraz wyjaśnienie stosunku motywów do wykonania.

Badania strukturalne dotyczyły miały z kolei przeżyć psychicznych woli, a ujmujące stronę normatywną – kształcenia woli.

W opinii prof. Klimskiego analizowanie przeżyć woli w wyszczególnionych aspektach było tym, co wyróżniało ks. Dybowskiego od innych badaczy (np. Narzissa Acha). Wyniki jego pracy Tadeusz Klimski zaprezentował na przykładzie ujęć formalnej strony woli w badaniach fenomenologicznych. Na początku wyjaśnił, że użyte przez ks. Dybowskiego pojęcie woli należy wiązać z aktem woli, decyzją z wyborem, postanowieniem oraz wykonaniem, a zatem z najważniejszymi samodzielnymi przeżyciami. Cechami aktu woli i wykonania będą przeżycia niesamodzielne, tj. wysiłek lub przeżycia aktualne. Ks. Dybowski akt woli definiował jako czynność psychiczną chwili będącą przejawem ścierania się motywów, a zarazem przed-wiedzą, która z możliwości ostatecznie została wybrana. Akt woli jest zatem doświadczeniem świadomym i dowolnym. Prof. Klimski skoncentrował się następnie na opisie procesu woli. Proces ten tworzą: ilość wahań, czas, wysiłek, uczucie, przeżycia aktualne, formy procesu, przedstawienia i wykonanie. Wahliwość jest determinowana przez

persewerację, którą M. Dybowski za Georgiem Müllerem rozumiał jako dążność idei do swobodnego pojawiania się w świadomości³. Czas wahań określa długość procesu, a dokładniej przedział czasowy między bodźcem i reakcją ruchową. Wysiłek woli wiąże się z wydatkiem energii w celu potęgowania napięcia pobudek nerwowych kierowanych do mięśni. Może ujawniać się w akcie prostym, decyzji, postanowieniu, wykonaniu i w wahaniach procesu. Uczucie w procesie woli, zobrazowane przez ks. Dybowskiego w badaniach na przykładzie przyjemności i przykrości, może pojawiać się jako: motyw, wytwór motywacji, uczucie towarzyszące decyzji w akcie woli, uczucie występujące jako skutek działania woli. Przeżycie aktualne czyli treść momentu aktualnego, w opinii prof. Klimskiego, jest najważniejszą cechą aktu woli. Na przeżycie to składają się świadomość własnego działania oraz treść przeżycia ukazująca stosunek do czynności (np. „chcę”, „powinienem”, itp.). Każde przeżycie aktualne ujawnia stosunek podmiotu do przedmiotu w kwestii świadomości i wolności. Formy procesu (formy wahania) to sposoby pojawiania się motywów w akcie woli. Ich występowanie jest zależne od wysiłku, uczuć, przeżyć aktualnych i długości wahań. Kolejny element procesu woli – przedstawienie (przedstawienie celu, środków i skutków) – były przez M. Dybowskiego wyjaśnione jedynie w stopniu odpowiadającym potrzebom prowadzonych przez niego badań metodą kwestionariusza. Stąd nie rozwijał kwestii przedstawienia celu. Przedstawienia środków określał jako wszelkie przedmioty i czynności u badanych, których nie można było uznać w procesie woli za motyw dyskusji. Przedstawienie skutków ks. Dybowski zredukował do ukazania wyłącznie ujemnych skutków. Wykonanie, które należy wiązać z aktem woli, może być proste lub złożone. Wykonanie proste wyraża się w jednej czynności, mogącej być wzbogaconą poprzez przedstawienie celu i środków. Wykonanie złożone (działanie właściwe) charakteryzuje się powiązaniem czynności posiadających cele, które w konsekwencji podążają do celu ostatecznego. Wykonanie poprzedza planowanie, określane przez ks. Dybowskiego jako decyzja, która nie została jeszcze wcielona w życie, lecz trwa długi czas. Postanowienie może obejmować dwa momenty – aktualny i dynamiczny. Aktem woli będzie moment aktualny wyrażający postanowienie (np. „chcę”). Postanowienia nie należy utożsamiać z zamiarem. Jak zauważył prof. Klimski, różnica sprowadza się do siły aktu woli. W przypadku zamiaru siła jest na tyle mała, że nie dochodzi do aktu woli. Ponadto zamiar dotyczy dalszej przyszłości w porównaniu do postanowienia, łatwiej go też zaniechać. Mieczysław Dybowski zamiary opisywał jako ogólne linie kierownicze postępowania, a postanowienia uznawał za konkretniejsze akty woli odnoszące się do pewnych stron jakiegoś zamiaru. Treść

---

³ Tamże, s. 105.

postanowienia wpływa na działanie, w określony sposób je implikuje. Można wyróżnić: działanie proste, które oznacza zrealizowanie czynności i tym samym stanowi rezultat decyzji, działanie złożone obejmujące wiele aktów woli i wykonań, a także tzw. działanie całego życia czyli podporządkowanie się jakiejś idei życia.

Działaniu złożonemu prof. Klimski poświęcił więcej uwagi, omawiając zaproponowany przez ks. Dybowskiego podział tego działania na trzy grupy:

- 1) działanie złożone posiadające cel, ale bez wskazań na środki,
- 2) działanie złożone nakierowane na cel, ze wskazaniem na środki,
- 3) działanie złożone, w którym, z uwagi na ten sam rodzaj ruchu, wskazane są środki będące warunkiem uzyskania w danym czasie określonego wyniku.

W opozycji do wskazanych grup działań złożonych autor dodaje tzw. działanie współczesne składające się z wielu ruchów wykonywanych w tym samym czasie.

Działania złożone ks. Dybowski badał za pośrednictwem stworzonych przez siebie dwóch testów „Pudełko” i „Kwadrat”⁴. Testy te umożliwiły zbadanie woli wytrwałej obejmując zachowania jednostki w dłuższym czasie. Na podstawie wyników testów zostały opracowane cechy działania złożonego. Prezentują się następująco:

- ilość wahań i czas w działaniu woli nie stanowią wskaźnika i nie są znaczące dla opisu działania woli,
- wysiłek jest cechą, która pozwala wyjaśnić proces i działanie woli,
- wytrwałość (wysiłek optymalny) oznacza cechę zbliżoną do wysiłku procesu, jednak odnoszącą się do dłuższej perspektywy czasowej,
- kolejną cechą są uczucia ujawniające się w procesie i działaniu woli. Są to: radość, zadowolenie, cichy spokój lub smutek, niezadowolenie, zdenerwowanie,
- swoboda działania jednostki czyli przejaw wolności działania jednostki jest przeciwieństwem przymusu i w procesie woli odpowiada przeżyciu aktualnemu („chcę”),
- metodyczność i planowość to cechy, które są oparte na formach procesu i pomagają jednostce pokonywać testowe układanki nieprzypadkowo i planowo, z uwzględnieniem popełnionych wcześniej błędów,
- kolejna cecha - celowość w działaniu woli - w przypadku dłuższego odcinka czasu, charakteryzuje się perseweracją,
- przezorność, trzeźwość i realizm to cechy, od których zależy osiągnięcie celu działań jednostki,

---

⁴ Dokładną charakterystykę tych testów można odnaleźć w ....

- wahlność wykonania wpływa na stopień sprawności realizacji testu. Wahlność objawia się w procesie i działaniu woli w postaci np. żalu czy chęci cofnięcia,

- ścisłość stanowi cechę charakterystyczną jedynie dla działania złożonego woli.

Zaprezentowane powyżej cechy działania odnoszą się do opisu jednostki od strony formalnej. Zdaniem prof. Klimskiego badanie relacji i wzajemnych zależności cech oraz ich znaczeń jest ważne dla wypracowania sposobu i ekonomii działania⁵.

Podsumowując dotychczasowe rozważania Profesor T. Klimski dokonał pewnego usystematyzowania problematyki badań ks. Dybowskiego. Można ująć je następująco:

- 1) Ks. Dybowski zagadnienie woli opisał od strony formalnej i od strony treści.
- 2) Kluczowe dla badań Dybowskiego były przede wszystkim określenia poszczególnych przeżyć konstytuujących wolę.
- 3) Akt woli został uznany za czynność psychiczną będącą skutkiem dyskusji motywów i poprzedzającą wiedzę, która z alternatyw została wybrana.
- 4) Proces woli to zbiór przeżyć, na które składają się: ilość wahań, czas, wysiłek, uczucie, przeżycie aktualne, formy procesu, przedstawienia, formy wykonania.
- 5) Postanowienie oznacza decyzję, która nie została jeszcze wcielona w życie.
- 6) Treść postanowienia jest przeżyciem woli, które determinuje działania jednostki.
- 7) Ks. Dybowski odróżnił wykonanie proste czyli jeden proces woli – od wykonania złożonego, które składa się z kilku procesów woli i obejmuje takie cechy jak: wysiłek, wytrwałość, uczucie, swobodę działania, metodyczność, planowość, celowość, przezorność, wahlność wykonania, ścisłość.
- 8) Determinacja ma wpływ na cechy aktu procesu i działania woli na wykonanie.
- 9) Opór jest przeciwieństwem realizowanej lub sugerowanej determinacji.
- 10) Stosunek motywów do wykonania wyraża motywację, natomiast sam motyw jest powodem działania⁶.

Przeprowadzona przez prof. Klimskiego analiza prac i badań Mieczysława Dybowskiego pozwoliła na jednoznaczne wyjaśnienie postawionych pytań problemowych. W jego opinii, ks. Dybowski podjął się badań eksperymentalnych, dla których punktem wyjścia była teoria woli Tomasza z Akwinu. Tym samym autor dążył do eksperymentalnego uzasadnienia koncepcji zaproponowanej przez Akwinatę. Prof. Klimski uznał, że najprawdopodobniej ks. Dybowski rozpoczął badania od uzgodnienia, na podstawie ujęć św. Tomasza, czym jest wola i jakie mogą być jej przejawy. Mając teoretycznie opracowane pojęcie woli starał się

---

⁵ Por. T. Klimski, ... 1971 s. 112.

⁶ Tamże, s. 115.

następnie przeprowadzić eksperymentalne badania. Nie dokonał on jednak eksperymentalnego odkrycia woli w człowieku. Ukazując poszczególne etapy procesu czynności typowych dla codziennych ludzkich zachowań, potwierdził obecność w człowieku przeżyć tradycyjnie określanych jako wola.

Wszystkie poczynione przez ks. Dybowskiego ustalenia – które były wynikiem przeprowadzonych przez niego badań eksperymentalnych – zdaniem prof. Klimskiego stanowią rozbudowany i udokumentowany dorobek naukowy psychologii woli. Badania te w opinii prof. Klimskiego można uznać za samodzielne narzędzie odkrywania nieznanych jeszcze zagadnień. A przeprowadzony przez ks. Dybowskiego eksperyment potwierdza czysto teoretyczne tezy psychologii Tomasza z Akwinu i stanowi ciekawy materiał dla antropologii filozoficznej.